

Seksualiteit en hulpverlening

Een tipje van de sluier

Tussen biologie en socialisatie

Zij houdt van hem. Hij ook! (Yvonne Kroonenberg)

Mannen komen van Mars, vrouwen van Venus. (John Gray)

Waarom mannen niet luisteren en vrouwen niet kunnen kaartlezen. (Allan & Barbara Pease)

We worden overspoeld met literatuur over de verschillen tussen de seksen. Het ene boek al strijdvaardiger dan het andere. Zopas is het boek "De schoonheid van het verschil" verschenen. Het is het nieuwste boek van Martine Delfos. In "De schoonheid van het verschil" beschrijft Martine Delfos de verschillen tussen mannen en vrouwen. Ze laat zien hoe deze verschillen als tandraden in elkaar grijpen. Ze beschrijft hoe man-vrouwverschillen met elkaar samenhangen en hoe ze vanuit de evolutionaire rol van man en vrouw betekenis hebben. Delfos is van mening dat het oog hebben voor verschillen noodzakelijk is voor de emancipatie van man en vrouw. Zij stelt dat we moeten emanciperen mét de biologische stroom mee in plaats van tegen de biologische stroom in.

Tot de jaren vijftig van vorige eeuw, was er vooral aandacht voor het biologische verhaal; mannen zijn nu eenmaal agressiever en seksueel actiever dan vrouwen omwille van hun hogere testosteronspiegel. De vrouwelijke hormonale huishouding kwam op dat moment nog niet erg in de belangstelling. Vooral onder impuls van het feminisme is het biologische verhaal behoorlijk onder vuur komen liggen. De rol en invloed van socialisatie werd naar de voorgrond geschoven. Ondertussen vindt een model dat beide invloeden – nature & nurture – een plek geeft meer en meer aanhang. Laat deze manier van kijken mooi passen bij de visie van Interactionele Vormgeving.

Mannen wordt nogal eens verweten dat ze steeds hun ding achterna lopen. De hele reeks namen die aan het mannelijk geslachtsdeel gegeven worden ondersteunen de gedachte dat dat kleinood bij mannen nogal eens een eigen leven leidt. Vanaf de puberteit stijgt het testosteron niveau bij jongens aanzienlijk (toename van ca 800%). Het is voor jongens een echte ontwikkelingstaak om met deze power om te leren gaan en om seks en agressie te gaan differentiëren. Het is niet de bedoeling dat je de paarden voorgoed op stal laat staan, maar je moet ze ook niet zomaar los laten lopen. Je moet ze leren berijden. En om goed te leren rijden, hebben je ervaren ruiters nodig die je de gepaste steun en sturing kunnen geven. Menig man wordt, wanneer zijn testosterongehalte de hoogte in schiet, wel eens uit het zadel geworpen.

Vrouwen wordt nogal eens verweten theatraal of emotioneel te zijn. De toe- en afname van de vrouwelijke hormonen oestrogeen en progesteron tijdens de cyclus laten hun invloed gelden op de gemoedsgesteldheid van vrouwen. Zo zie je in de eerste fase tot aan de eisprong meer opgewektheid, terwijl aan het einde van cyclus meer gevoelens van neerslachtigheid opduiken. Typische aspecten die samenhangen met de biologie van de vrouw, zoals de menstruatiecyclus, zwangerschap, bevalling en borstvoeding, maken dat vrouwen andere kwaliteiten kunnen ontwikkelen dan mannen, maar ook andere kwetsbaarheden hebben.

Vrouwen kunnen tot 10 keer meer oestrogenen in hun lichaam hebben dan mannen, terwijl mannen gemiddeld 9 keer meer testosteron in hun lichaam hebben dan vrouwen. Ter relativering van de invloed van hormonen stellen Van Moffaert en Finoulst (2001) dat naarmate dieren een groter hersenvolume hebben, de invloed van de geslachtshormonen op het gedrag minder ingrijpend gaan zijn en de vrije wil gaat meespelen. Toch is deze biologische realiteit geen detail in het verhaal... Is het toeval dat stoornissen als autisme en ADHD veel meer bij jongens voorkomen? Is het toeval dat vrouwen veel meer dan mannen te maken krijgen met depressiviteit en eetstoornissen? Is het toeval dat vrouwen gemiddeld minder ziek worden dan mannen en toch meer naar de dokter gaan? Het onderzoek naar verschillen in ontwikkeling en gedrag van mannen en vrouwen laat steeds meer zien dat dit geen toevalligheden kunnen zijn.

Man en vrouw in evolutie

De Homo Sapiens leefde in groepsverband waarbij steeds een zelfde opsplitsing werd teruggevonden: enerzijds moeders en kinderen, anderzijds de jagers-mannen, samen verenigd in één clan, doch strikt gescheiden. De mannelijke kinderen moesten vanaf een bepaalde leeftijd de overgang maken naar de subgroep van de mannen. Deze overgang, gewoonlijk tijdens de

puberteit, ging altijd gepaard met inwijdingsrituelen die de jongen een nieuwe status van 'man' verlenen en die hem vooral onderwerpen aan heel wat nieuwe regels. Omgaan met angst en pijn, het nemen van verantwoordelijkheid en het tonen van moed waren essentiële elementen hierbij. De inwijding of initiatie van jongens is in onze tijd vooral nog terug te vinden bij bepaalde volkeren die dit deel van de traditionele levenswijze nog bewaard hebben. In onze cultuur zijn deze rituelen verdwenen. Bij meisjes en vrouwen krijgen we een ander verhaal. Zij hadden meteen de juiste geslachtsidentificatie en werden door de moeders voorbereid op hun latere rol. In het leven van vrouwen kunnen de eerste menstruatie en het baren van een kind belangrijke inwijdingsrituelen zijn.

“Zolang vrouwen mannen op de wereld zullen zetten, en XY zich in de schoot van XX zal ontwikkelen, zal het altijd een beetje langer duren en een beetje moeilijker zijn een man te maken dan een vrouw.”
(Elisabeth Badinther)

Zowel met de opkomst van de antieke culturen als met het ontstaan van de wereldgodsdiensten werd de mannelijke superioriteit door de cultuur zelf gelegitimeerd. Verhaeghe (1999) stelt met enige overdrijving dat het huidige onderscheid tussen man en vrouw inzake genderidentiteit een gevolg is van het monotheïstisch patriërchaat en dat dit onderscheid altijd in de richting gaat van een inferieure positie voor de vrouw. Het huwelijk als maatschappelijk gegeven en de verschillende godsdiensten (Christendom, Jodendom, Islam...), met de inherente installatie van die Ene Man, de Oervader of God-de-vader, hebben daar een sterk ondersteunende rol in gespeeld.

Vanaf de jaren zestig werd elke vorm van autoriteit plots verdacht. De bevelshuishouding evolueert naar de onderhandelingshuishouding. Communicatie is het nieuwe sleutelwoord. Het doel is vrijheid voor iedereen, in het bijzonder voor de onderdrukten van voordien; de vrouw en het kind. Het patriërchaat is gaan wankelen. En uiteraard heeft dit een enorme weerslag op genderidentiteit en de bijbehorende voorgeschreven rolpatronen. Tot voor kort waren er in de geschiedenis continu machtswisselingen, maar de macht bleef in handen van mannelijke leiders. Dit principe zélf wordt nu o.m. volgens Verhaeghe (1999) onderuit gehaald; de oude goden worden samen met de bijbehorende zinverlenende verhalen van hun voetstuk gehaald.

De feministische golf van de jaren '60 en '70, die niet alleen in de jaren '50, maar zelfs in de 17de eeuw voorlopers kende, heeft de man van zijn voetstuk gehaald. Er is een hele omkering geweest. Vrouwen hebben gevochten voor gelijkwaardigheid. Dit is natuurlijk niet erg vlekkeloos verlopen. Vele mannen en vrouwen hebben gelijkwaardigheid ingevuld als “wij zijn hetzelfde”. Met alle gevolgen van dien. Na duizenden jaren van emotionele vervreemding, moesten mannen plots hun gevoelens laten zien. Zij werden mee ingeschakeld in alle aspecten van het huishouden tot de verzorging van de kinderen toe. Vrouwen gingen de broek dragen en moesten ook mannenwerk kunnen doen. De eerste vrouwen in het leger of bij de politie hebben voor heel wat opschudding gezorgd. Carrière komt voor heel wat vrouwen op hetzelfde niveau of hoger te staan als moederschap.

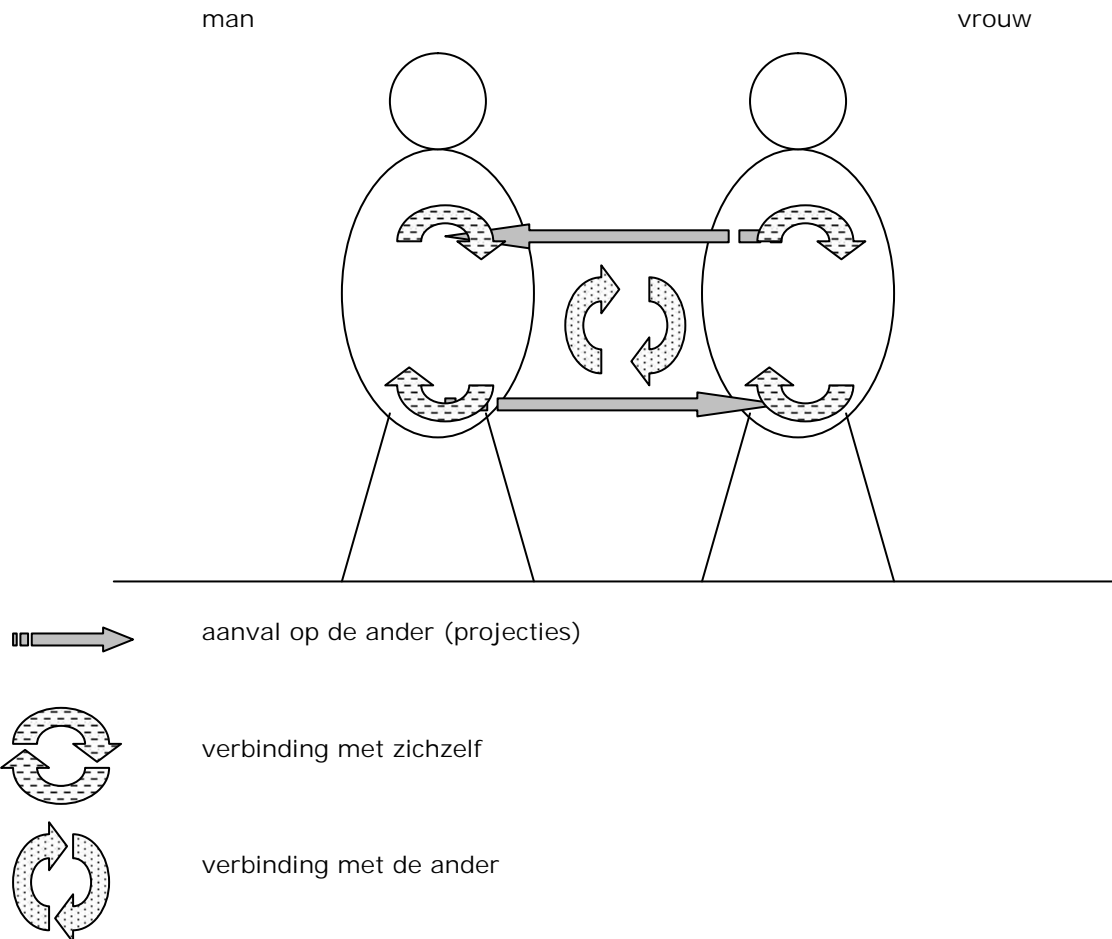
Op zich zit in deze golf een ontzettend groot potentieel. Mannen en vrouwen zijn in onze contreien materieel en seksueel ten dele bevrijd. Voor het eerst in de geschiedenis van de mensheid krijgt zelfbewustzijn en individuatie zo veel ruimte. Tenminste voor een beperkt deel van de wereldbevolking. Het is voor dit deel slechts mogelijk door de materiële basis, een gevolg van de industriële revolutie, die ons boven het niveau van overleven lijkt op te tillen. Maslow heeft het geweten: als de basisbehoeften zijn vervuld, kunnen we een stapje verder gaan in de richting van zelfrealisatie. Daarnaast heeft de uitvinding van de pil een gigantische bijdrage geleverd aan de ont koppeling van seks en voortplanting.

Deze omwenteling heeft een enorme weerslag gehad op de mannelijke en vrouwelijke identiteitsvorming. De man ziet een groot deel van zijn terrein ingenomen door de vrouw en moet plots zijn eeuwen miskende vrouwelijke kant gaan ontwikkelen. De vrouw komt gekneld te zitten tussen alle taken die ze van oudsher had rond de kroost én de druk om carrière te maken in de buitenwereld. Ze moet haar mannelijke kant ontwikkelen.

Animus en anima

Jung introduceerde voor het vrouwelijke in de man het begrip 'anima' en voor het mannelijke in de vrouw het begrip 'animus'. Een man voedt en heelt zijn anima in zijn contacten met vrouwen. Een vrouw voedt en heelt haar animus in haar contacten met mannen. Tenminste als er hartsverbinding is. Zonder hartsverbinding blijven zij leeg en gekwetst achter.

Vaak zijn de innerlijke vrouw en de innerlijke man erg gekwetst. De vrouw kan zich dan seksueel niet openen en de man kan zijn hart niet openen. Mannen zijn vanuit hun naar buiten gerichte natuur geneigd om seksuele druk te geven. Vrouwen zijn vanuit hun naar binnen gerichte natuur geneigd om emotionele druk te geven. Zolang man en vrouw er bij zichzelf niet in slagen om hun hart met hun seksualiteit te verbinden, blijven ze de ander beschouwen als het verloren land dat moet veroverd worden. Zo krijg je in het contact een afsplitsing: de gast voelt zich niet welkom en de gastvrouw voelt zich afgewezen. Beide voelen ze zich falen.

Bij mannen heeft dit dikwijls als resultaat dat seks tussen hun oren komt te zitten. Dit kan voor een deel het succes van de pornoindustrie verklaren. Er is een maximum aan opwinding en bevrediging en een minimum aan verbinding. De kans op afwijzing lijkt nihil, hoewel in wezen de man zichzelf zal afwijzen, omdat hij er niet in slaagt op deze manier zich écht met de ander te verbinden. Een ander gevolg kan zijn dat hij, omwille van het gebrek aan verbinding met zijn eigen gevoel, de emotionaliteit gaat minachten bij vrouwen.

Bij vrouwen leidt deze afsplitsing vaak tot een afwijzing van hun eigen lust en verlangen, waardoor ze in het verlengde daarvan zich heel negatief gaan uitlaten over de lust en het verlangen van mannen. Zij kunnen dit niet liefdevol ontvangen, omdat ze dat deel in zichzelf niet liefdevol kunnen accepteren. Of vrouwen kunnen met momenten bezeten geraken van hun eigen lust en trachten via die weg alsnog de liefde te krijgen die ze hebben gemist.

Kleine jongetjes en meisjes gaan in aanvang vaak erg ongegeneerd met hun seksualiteit om; met hun geslacht spelen, naakt door het huis lopen... Wanneer dit gedrag gevolgd wordt door verwijtende of bestraffende commentaar van hun ouders, leren ze zich te schamen en schuldig te voelen over hun seksualiteit. Om de liefde van de ouders niet te verliezen zetten ze hun lustgevoelens opzij. De onvrijheid die ze daarmee creëren, om de situatie te overleven, blijft hen de rest van hun leven achtervolgen.

Ouders die geleerd hebben hun seksualiteit een volwaardige plek in hun leven te geven gaan wellicht makkelijker de ontluikende seksualiteit van hun kinderen kunnen aanvaarden. Helaas

hebben ouders meestal vanuit hun gezin van herkomst hun eigen seksualiteit leren onderdrukken. Als dit een patroon wordt, levert het in hun latere leven vaak de nodige problemen op in relatie met mannen en vrouwen. Want ook daar speelt hetzelfde thema. Vele mannen zetten hun lustgevoelens opzij, uit angst dat ze hun partner gaan verliezen. Zoals vele vrouwen maar seks hebben uit angst de partner te verliezen. En deze angst is voor een stuk reëel. Zoals mannen af en toe gaan lopen voor de emotionele druk van vrouwen, gaan vrouwen wel eens op de vlucht voor de genitale druk van mannen.

Het toenaderings-vermijdingsconflict, waarin vrouwen en mannen zich frequent bevinden, resulteert vaak in een sterke gerichtheid op het eng-genitale en een afweer van intimiteit aan de kant van de man, en een gerichtheid op intimiteit in combinatie met een afweer van het eng-genitale aan de kant van de vrouw. Hoewel het minder lijkt voor te komen, kan het evengoed omgekeerd. In homoseksuele relaties blijken soortgelijke conflicten ook voor te komen.

Seksuele bevrijding

Seks wordt in onze maatschappij courant benaderd als een losstaand gegeven, een ding op zich. De seksindustrie, de reclame, de media en de medische wereld hebben hier een behoorlijk aandeel in. Porno vormt de projectie van eenzijdige mannelijke seksuele fantasieën. Reclame maakt gretig gebruik van de al even eenzijdige seksuele deelobjecten (blonde haren, grote borsten, perfect gladde, gebruinde huid...). De medische wereld gaat seksualiteit uiterst technisch benaderen. Masters en Johnson, die in de jaren 60 en 70 zeer waardevol onderzoek gedaan hebben naar de fysiologie van de menselijke seksualiteit, hebben daarvoor de toon gezet. Nog steeds wordt er in hulpverlenerskringen vaak heel medisch gekeken naar seksualiteit. En net zoals voor zoveel andere kwalen zijn er pilletjes genoeg in de handel.

Aan het begin van een nieuw millennium, weten we het niet meer zo goed. Als we het al ooit echt geweten hebben. Vele invullingen van omgang met seksualiteit zijn mogelijk. We leven in een complexe cultuur. Vanzelfsprekend overstijgt de cultuur de natuur. Seksualiteit is misschien wel het terrein bij uitstek waar natuur en cultuur elkaar ontmoeten. De seksuele aantrekking tussen man en vrouw is vanuit de natuur te begrijpen als voortplantingsdrift. In het belang van de overleving van de soort, moeten mannen en vrouwen met elkaar geslachtsgemeenschap hebben. Van het seksuele genieten vraag ik mij af of dit ook vanuit voortplantingsdrift te verklaren is. Als we het hele gamma seksuele activiteiten die je in onze maatschappij kan terugvinden op een rijtje zet, kun je daar nauwelijks nog voortplantingsdrift in terugvinden. Alleen al het wijdverbreide gebruik van anticonceptiva lijkt mij een bewijs dat onze seksuele drijfveren verder gaan dan louter de drang tot voortplanting. Het zou ook kunnen dat deze seksuele oerdrift zich niet laat afremmen door onze niet op voortplanting gerichte vormen van seksualiteitsbeleving, gezien hij in een oude laag van de hersenen zit. Met andere woorden: ook al zijn de vormen verschillend, misschien is de basis niet zo anders dan die van onze voorouders in het Paleolithicum.

Hoewel men ons reeds lange tijd probeert te laten geloven dat we seksueel bevrijd zijn, merk ik dat seks nog steeds taboe is. De media maken gretig gebruik van seksualiteit om de spektakelwaarde van hun programma's te verhogen. Het gaat steeds om wat afwijkt en men slaagt er niet in het eng-genitale te overstijgen. Met een elan van preutsheid en verontwaardiging brengt een familiezonder beelden van expliciete seksacts in discotheken. Het paradoxale hieraan is dat indien ze oprecht preuts en verontwaardigd waren, ze deze beelden eenvoudigweg niet, of meer terughoudend, zouden tonen. Je botst hier op een dubbele moraal. Hoe zou het zijn mocht de reportagemaker de boodschap meegeven dat hij van de beelden genoten heeft en dat hij van de kijker hetzelfde hoopt?

Sex and the city

In mijn gesprekken met cliënten merk ik hoe moeilijk het vaak is stil te staan bij seksualiteitsbeleving. Hoe bevrijd onze maatschappij ook lijkt, in vele gezinnen schijnt het seksleven een vrij stereotiep verloop te kennen. Baker (1996) beschrijft op confronterende wijze hoe routineseks bij vele paren loopt. Bij hulpverleners, waaraan ik training geef rond seksualiteit en seksueel misbruik, merk ik een grote terughoudendheid als het over de eigen seksualiteitsbeleving gaat. Woorden vinden die met respect iets onthullen hierover blijkt geen sinecure te zijn. Als je met kinderen, jongeren of volwassenen wil gaan werken rond seksualiteit en seksueel misbruik, vind ik het een

Zij: "Hij heeft er behoefte aan... ik snap dat... ik heb er nooit zin in... dan zal ik wel niet normaal zijn zeker... 'k vind het vooral een probleem voor hem... ik heb niet het gevoel dat ik iets mis... de verliefdheid is weg, dat is toch normaal als je een tijd samen bent..."

absolute voorwaarde dat je gaat stilstaan bij je eigen seksualiteit, dat je daar collega's in vindt bij wie je dingen daarover kan delen.

Wat ik in schril contrast vind staan met de ogenschijnlijke preutsheid is de gigantische markt van pornosites, erodates, sekslijnen, peepshows, parenclubs, seksshops, x-rated movies, chatrooms op internet... waarin het taalgebruik wat mij betreft het begrip 'schuttingtaal' vaak overtreft. Naast de vele praktische voordelen zit het succes van internet volgens mij vooral in de absolute anonimiteit. Je kunt met gelijk wie, op gelijk welk moment, genot beleven zonder enige verplichting.

Seksualiteit heeft niet alleen te maken met lichamelijke responsiviteit, genot door aanraking en met het hele lichaam genieten. Het gaat eveneens over man en vrouw zijn, de daarbij behorende sekserollen en seksuele voorkeuren. Op een dieper niveau heeft seksualiteit te maken met intimiteit, veiligheid en gehechtheid. En zo kan seks zich verbinden met het hart. Die verbinding

Hij: "Als zij niet wil 's avonds, kan ik haar 's morgens ook geen kus geven... ik heb geleerd om me in te houden... als ik zin heb, benader ik haar niet meer, want ik wil mezelf niet vernederen... ik kijk dan naar porno..."

in onszelf of met een partner maken, lijkt oneindig veel moeilijker dan je te verbinden met een anonieme chatter aan de andere kant van de wereld. Er kan zoveel in de weg staan: complexen, overtuigingen, schaamte, angst, schuld, trauma, pijn... dat vrijheid, veiligheid, genieten, respect en liefde onbereikbaar lijken.

De menselijke zoektocht naar seks en liefde heeft schrijvers, dichters, schilders en andere kunstenaars in de loop van de eeuwen geïnspireerd. In film en televisie blijft het een boeiend thema. Voor hulpverleners is het een thema dat heel dicht op je

huid kan gaan zitten. Wij zijn allemaal seksuele wezens op zoek naar liefde. Om een goeie gids te zijn voor je cliënten moet je goed opgeleid zijn. Je hebt daar universiteiten voor waar je seksuologie kan studeren. Je hebt daar soaps voor, zoals "Sex and the city", die je onderhouden en waar je tegelijk nog iets van kan opsteken. Maar bovenal heb je daar je eigen leven voor.

Bronnen:

- BADINTHER E., XY; over de mannelijke identiteit. Contact, Amsterdam/Antwerpen, 1993.
- BAKER R., De spermaoorlog; het slagveld van seksueel conflict en ontrouw. De Arbeiderspers, 1996.
- CORNEAU G., Lessen in liefde; intimiteit, spiritualiteit tussen man en vrouw, ouder en kind. Servire, 2000.
- DELFOS M.F., De schoonheid van het verschil. Swets en Zeitlinger, 2004.
- JUNG E., Animus en anima. Lemniscaat, 1999.
- VAN DER VLUGT I., Seksespecifieke zorg en hulpverlening. Transact, 2000.
- VAN MOFFAERT M., FINOULST M., Vrouwen, humeuren en hormonen. Pandora, 2001.
- VENNIX P., BULLINGA M., Sekserollen en emancipatie. Bohn Stafleu Van Loghum, 1991.
- VERHAEGHE P., Liefde in tijden van eenzaamheid; drie verhandelingen over drift en verlangen. Acco, 1999.

Dit artikel is eerder verschenen in het tijdschrift Metafoor.